

Κ. Σ. Κατσιμάνη, *Τά φιλοσοφικά κείμενα στο Γυμνάσιο. Θεωρία και πράξη*.
 Ἀθήνα 1980, 139 σελίδες

Οἱ καθηγητές Μ. Ἐκπαιδεύσεως, γιά νά ἀνταποκριθοῦν στό δύσκολο ὄσο καί μεγαλειώδεις ἔργο τους, πρέπει ὡς βοηθήματα νά χρησιμοποιοῦν βιβλία ἐπιστημονικῶς ἔγκυρα καί συγχρόνως «πρακτικά», γραμμένα σέ στρωτό καί διαυγή νεοελληνικό λόγο. Αὐτή τήν ἐπιστημονική ἔγκυρότητα καί πρακτικότητα συνδυάζει τό βιβλίον τοῦ Κ. Κατσιμάνη.

Τό περιεχόμενό του «πρὶν φτάσει στό μαθητή πρέπει νά περάσει ἀπό τό φίλτρο τῆς διδακτικῆς πείρας τοῦ φιλολόγου» (σ. 12), τονίζει στόν Πρόλογο ὁ συγγραφέας. Ὅμως καμμιά παιδαγωγική μέθοδος δέν μπορεῖ νά ἀναπληρώσει τήν ἔλλειψη τῆς σέ βάθος κατοχῆς τοῦ προσφερόμενου ὕλικού, ὑποστηρίζει στήν Εἰσαγωγή, ὅπου πραγματεύεται τή μέθοδο καί τό ἀντικείμενο (σσ. 15-21).

Στό πρῶτο κεφ. «Εἰσαγωγή στή φιλοσοφία ἢ γνωριμία μέ τόν Σωκράτη;» (σσ. 25-33) τοῦ πρώτου μέρους (σσ. 23-79) μεθοδικά δείχνει ὁ συγγραφέας: πού πρέπει νά πέσει τό βάρος τῆς διδασκαλίας, γιατί ἡ φιλοσοφία δέν εἶναι κατ' ἀρχάς παρά μία γνωριμία μέ τόν Σωκράτη καί πῶς θά ἀφομοίωση ὁ μαθητής τά ὑψηλά μηνύματα πνευματικοῦ ἤθους, πού κρύβει ἡ αἰνιγματική ἐκείνη προσωπικότητα. Στό δεύτερο κεφ. (σσ. 34-50) χαρακτηρίζεται ἡ «Ἀπολογία Σωκράτους» ὡς ἀπολογισμός ζωῆς καί ἀναλύονται κατά ὑποδειγματικό τρόπο χαρακτηριστικά χωρία. «Δομή καί περιεχόμενο τοῦ Κρίτων» εἶναι ὁ τίτλος τοῦ τρίτου κεφ. (σσ. 51-64). Ἐδῶ θεωρεῖται ὁ «Κρίτων» ὡς κορμό τῶν φιλοσοφικῶν κειμένων καί ὡς κατ' ἐξοχήν πολιτικός διάλογος καί παράλληλα ἐπισημαίνονται ὀρισμένα σημεῖα πού πρέπει νά προσεχθοῦν ἰδιαίτερα. Τό τέταρτο καί τελευταῖο κεφ. (σσ. 65-79) περιέχει «ἓνα μικρό Σωκρατικό ἀνθολόγιο».

Τό δεύτερο μέρος τοῦ βιβλίου (σσ. 83-136) τιτλοφορεῖται «Ἐρμηνευτικές δοκιμές». Πρόκειται γιά πρακτική, δηλ. διδακτική ἐφαρμογή τῶν ἀπόψεων τοῦ πρώτου μέρους. Ἔτσι παρουσιάζει τρεῖς συγκεκριμένες ἐνότητες ἀπό τήν «Ἀπολογία», τόν «Κρίτων» καί τά «Ἠθικά Νικομάχεια». Μέ τίς διδακτικές αὐτές δοκιμές προεκτείνονται καί ἐμβαθύνονται οἱ ἀναλύσεις τοῦ πρώτου μέρους, ἐνῶ μετὰ ἀπό κάθε δοκιμαστική διδασκαλία ἀναλύεται ἡ μέθοδος πού χρησιμοποιήθηκε. Αὐτή ἡ προσπάθεια ἀνοίγει καινούργιους ὀρίζοντες γιά τοὺς διδασκάλους καθώς τοὺς «σπηρουρίζει» νά ἀκολουθήσουν τό δικό τους δρόμο.

Γενικά, πρόκειται γιά μιά ἀπό τίς πιό σημαντικές προσπάθειες νά δοθῆ στό κοινό ἓνα «βιβλίον τοῦ διδασκάλου», πού νά ἐξυπηρετῆ τίς ἀπαιτήσεις τοῦ σχολείου.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΦΙΛ. ΚΩΣΤΑΡΑΣ
 ΕΠΙΚΟΥΡΙΚΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ
 ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

Γεωργίου Κουμάκη, *Νίκος Καζαντζάκης, θεμελιώδη προβλήματα στή φιλοσοφία του*. Ἀθήνα 1982, Βιβλιοπωλεῖον τῆς «Ἐστίας», 142 σελίδες.

Ὁ Ν. Καζαντζάκης εἶναι κορυφαῖος δημιουργός. Στό ἔργο του κρύβεται πνευματικός πλοῦτος βαρύτιμος, πού ὁ ὑπολογισμός του δέν εἶναι καί τόσοσιν εὐκολος. Τό εὐκολώτερο εἶναι νά πλανηθῆ στήν ἐκτίμησή του ἀκόμη καί ἓνας ἔμπειρος καί γυμνασμένος φιλοσοφικός ὀφθαλμός. Τό βιβλίον τοῦ Γ. Κουμάκη εἶναι ἀπόπειρα νά ὑπογραμμισθοῦν «θεμελιώδη προβλήματα» τῆς φιλοσοφίας τοῦ «φλεγόμενου» αὐτοῦ ἀνθρώπου καί στοχαστῆ τῆς Κρήτης.

Ἔστερα ἀπό τόν Πρόλογο (σσ. 9-10) καί τή σύντομη Εἰσαγωγή (σσ. 11-12) ἀκολουθεῖ τό πρῶτο μέρος (σσ. 13-56), πού φέρει τόν τίτλο: Φόβος, ἐλπίδα, ἐλευθερία. Στό πρῶτο κεφ. αὐτοῦ τοῦ μέρους (σσ. 15-30) ἀναπτύσσονται οἱ μορφές ἐλευθερίας στόν Καζαντζάκη. Εἰδι-

κώτερα ή ελευθερία έρμηνεύεται: 1) ώς άπουσία φόβου και έλπίδας, 2) ώς άναγωγή τής άνάγκης σέ βούληση, 3) ώς αυτάρκεια και 4) ώς λύτρωση από τήν ελευθερία (σσ. 16-22). Ούσιαστικά όλες αυτές οί μορφές εκφράζουν τό ίδιο νόημα. Στο δεύτερο κεφ. (σσ. 31-42) εξετάζονται συγγενείς άπόψεις γιά τήν ελευθερία του Δημόνακτα, του Κύπριου κυνικού φιλοσόφου, και του Άνανύμου τής Έλληνικής Νομαρχίας, ένδ στό τρίτο κεφ. (σσ. 43-54) επισκοπούνται οί έννοιες του φόβου και τής έλπίδας σέ διάφορους άρχαίους και νεώτερους ή σύγχρονους φιλοσόφους και στοχαστές.

Στό Δεύτερο μέρος (σσ. 57-102) εξετάζονται βασικές έννοιες τής κοσμοθεωρίας του Καζαντζάκη, που έπιχειρεί —κατά τό πρότυπο του Νίτσε— νά καταργήση τή διάκριση ανάμεσα στό καλό και τό κακό. Ό Καζαντζάκης προσπαθει —έτσι νομίζει ό Γ. Κουμάκης— νά συμφιλιώσει τίς αντίθεσεις τής ζωής κατά τό παράδειγμα του Έρακλείτου, του Μάρξ, του Λένιν κ.ά. Στο πρώτο κεφ. του Δευτέρου μέρους (σσ. 57-68) θίγονται βασικές έννοιες τής φιλοσοφίας του και στό δεύτερο (σσ. 69-101) εκτίθεται ή κοσμοθεωρία του. «Πέρα από τό καλό και τό κακό», «ό κόσμος ώς θέληση και παράσταση», ή «άποτυχία και τό ναύαγιο», ή «άπαισιοδοξία ώς προβαθμίδα του μηδενισμού», ό «άγώνας», «άντιθέσεις», «μεταθητική», «θεωρία τής γνώσης», «μηδενισμός», «φιλοσοφική θεολογία», «κοινωνική φιλοσοφία» είναι μερικά από τά θέματα μιās παρόμοιας προβληματικής. Ειδική άναφορά γίνεται γιά τό «θάνατο του θεού» (σσ. 51-52) κ.ά., όπως και γιά τό μηδενισμό (σσ. 87-88) και τήν έπικαιρότητα του Καζαντζάκη.

Τό βιβλίο του Γ. Κουμάκη παρουσιάζει ιδιαίτερο ένδιαφέρον, κυρίως γιati συγκεντρώνει μέ έπιτυχία γνώμες που σχετίζονται μέ εκείνες του Καζαντζάκη, ώστε νά γίνεται ευχερέστερη ή άποτίμηση τής πνευματικής του προσφοράς. Η διαπραγμάτευση του θέματος είναι τέτοια, ώστε νά συμβάλλει στήν προώθηση τής έρευνας γιά τή φιλοσοφία του Καζαντζάκη.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Φ. ΚΩΣΤΑΡΑΣ
ΕΠΙΚΟΥΡΙΚΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

Saul Kripke, *Wittgenstein on Rules and Private Language. An Elementary Exposition*. Oxford, Basil Blackwell, 1982, pp. X + 150

Η εξέταση του περίφημου «έπιχειρήματος κατά τής ιδιωτικής γλώσσας» του Wittgenstein από έναν φιλόσοφο του διαμετρήματος του Κρίπκε άποτελεί ένα πραγματικό φιλοσοφικό γεγονός· και όχι μόνο γιά τούς ειδικά άσχολούμενους μέ τή φιλοσοφία του Wittgenstein. Μολονότι τό βιβλίο που παρουσιάζουμε έδώ είδε τό φώς τής δημοσιότητας πριν δύο περίπου χρόνια (τό 1982), οί θιασώτες τόσο του Κρίπκε όσο και του Wittgenstein είχαν τήν ευκαιρία νά ένδιατρίψουν στό μεγαλύτερο μέρος του ένα χρόνο πió πριν, όταν ό Irving Block περιέλαβε στό άνθολόγιό του μέ τίτλο *Perspectives on the Philosophy of Wittgenstein*, Oxford, Basil Blackwell, 1981, ένα τεραστίων διαστάσεων άρθρο του Κρίπκε (μέ τίτλο πάλι “Wittgenstein on Rules and Private Language”) που ήταν ούσιαστικά τό κύριο σώμα του παρόντος βιβλίου μέ έλάχιστες και έποουσιώδεις διαφοροποιήσεις. Ωστε τό ‘φιλοσοφικό γεγονός’ έχει ήδη ήλικία τριών έτών, διάστημα που έπέτρεψε στό γνωστό φιλόσοφο και μελετητή του έργου του Wittgenstein, Peter Winch, νά εξαπολύσει πρόσφατα μιάν άρκετά δηκτική κριτική από τίς σελίδες του *Philosophical Quarterly* (Vol. 33, October 1983, pp. 398-404), διόλου κατώτερη από πλευράς ένδιαφέροντος από τό κρινόμενο έργο.

Στό βιβλίο αυτό δεν έχουμe μονάχα έναν άρμότερο άπόγονο του άρθρου που εξέδωσε ό Block τό 1981, αλλά και ένα έπίμετρο μέ τίτλο “ό Wittgenstein και οί άλλοι νόες” (114-115),